

Wanda AMARANTIDOU
(Łódź)

UWAGI O ZALEŻNOŚCIACH MIĘDZY *CHRONICON UNIVERSALE* FRUTOLFA Z *MICHELSBERGU* A *GETICA* I *ROMANA* JORDANESA

W dotychczasowej literaturze przedmiotu nie zbadano dotąd stosunku Frutolfa¹, benedyktyńskiego zakonnika u św. Michała w Bambergu² z XI w. do utworów *Getica* i *Romana* Jordanesa³. Niniejszy artykuł podejmuje próbę ustalenia tych zależności, z pewnością nie wyczerpie tematu, a wskaże raczej możliwości dalszego badania poruszonych kwestii⁴. Spośród zachowanych pism Frutolfa jego najlepszym utworem jest *Chronicon universale*⁵

¹ O życiu Frutolfa wiemy bardzo mało. Znamy tylko dokładną datę jego śmierci: 17 styczeń 1103 r., zanotowaną m. in. w *Necrologio S. Michaelis Posteriore: 1103, 16 K. Febr. Frotolfus monachus* (według P. Jaffé, *Bibliotheca rerum Germanicarum. Monumenta Bambergensia*, t. 5, Berolini 1869, s. 564). Z najnowszej literatury dotyczącej twórczości Frutolfa należy wymienić: A. B. Mulder-Bakker, *Vorstenschool vier Geschiedschrijvers over Alexander en hun Visie op het Keizerschap*, Groningen 1983, s. 73–111; W. Gawłowska, *Frutolfa z Michelsbergu „Chronicon universale”*. Wątki dziejopisarskie i literackie, Łódź 1989, s. 24–37, 71–94, s. 213, 219–227.

² W literaturze naukowej cytuje się tę nazwę jako Michelsberg. Klasztor ten był fundacją Eberharda, pierwszego biskupa bamberskiego, na co zwrócił szczególną uwagę H. Bloch, *Die Urkunden Kaiser Heinrichs II. für Kloster Michelsberg zu Bamberg*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 1989, 19, s. 603–663.

³ Edycje tekstu: *Romana*, red. T. Mommsen, MGH, AA, V, 1, s. 1–52; *Getica*, red. T. Mommsen, MGH, AA, V, 1, s. 53–138.

⁴ Dla przeprowadzenia dalszych badań byłoby konieczne dotarcie do tzw. „Kodeksu bamberskiego”, kolekcji zawierającej m. in. *Getica* i *Romana*, korzystał bowiem z tych rękopisów Frutolf, pisząc swoją *Kronikę świata*. Obecnie Kodeks ten znajduje się w Staatsbibliothek w Bambergu (E, III, 14).

⁵ Edycje tekstu Frutolfa: *Ekkehardi Chronicon universale ad a. 1099*, red. G. Waitz, MGH SS VI, s. 33–220; PL 154, 498–1060; F. J. Schmale, I. Schmale-Ott, *Frutolfs und Ekkehardi Chroniken und die Anonyme Kaiserchronik (Frutolfi et Ekkehardi Chronica necnon Anonymi Chronica imperatorum)*, Darmstadt 1972, s. 1–377.

powstałe w 1099 r., o czym w uwadze odautorskiej przekazał sam kronikarz: „Anno dominicae incarnationis 1057, ab Urbe autem condita 1808, Heinricus quartus, Heinrici imperatoris filius, admodum puer, patri succedens regnare coepit; et quando haec conscriptio facta est, anno 42 regnavit, 87° loco ab Augusto⁶”.

Chronicon universale stanowi pierwszą kronikę powszechną na gruncie niemieckim, obejmującą cały dostępny w tym czasie materiał historyczny uporządkowany chronologicznie z wielką starannością i dokładnością, a także krytycznym racjonalizmem⁷. „Kronika” reprezentuje powszechne dziejopisarstwo w duchu średniowiecznym, oparte na klasycznej erudycji autora. Chociaż źródła milczą na temat pochodzenia⁸ Frutolfa i nic nie wiadomo także, w jakim opactwie mógł on zdobyć tak gruntowne wykształcenie⁹, ale jest w pełni uzasadnione przypuszczenie, że w ostatnim dwudziestolecu XI w. w środowisku bamberskim istniały sprzyjające warunki, aby tacy uczeni, jak Frutolof, mogli pogłębiać swoją wiedzę, a jednocześnie decydować i oddziaływać twórczo na jego dalszy rozwój duchowy. Bamberg bowiem stanowił wówczas centrum kulturalno-naukowe, w którym biblioteki szkoły katedralnej¹⁰ i klasztornej¹¹ były bogato wyposażone w rękopisy włoskie ze źródłami antycznymi i wczesnośredniowiecznymi. Przykładem może być tzw. „Kodeks Bamberski” kolekcja licząca dwadzieścia sześć tomów¹². Frutolof mógł go znaleźć w bibliotece szkoły katedralnej i po-

⁶ MGH, SS, VI, 198, 4-6.

⁷ Por. F. Landsberg, *Das Bild der alten Geschichte in mittelalterlichen Weltchroniken*, Berlin 1934, s. 65.

⁸ Ostatnio F. J. Schmale, który wraz z I. Schmale-Ott przygotowuje nowe krytyczne wydanie Frutolfa, wyraził przypuszczenie o bawarskim pochodzeniu kronikarza ze względu na jego górnoniemiecki sposób pisania nazw własnych.

⁹ Autorka artykułu, biorąc pod uwagę bogatą erudycję Frutolfa, sięgającą swą genezę opactwa Reichenau, jest skłonna postawić hipotezę o nauce kronikarza w tym klasztorze, gdzie mógł być uczniem słynnego Hermana der Lahme (Contractus), a może nawet opata Berna. O działalności tych uczonych, por. W. Gawłowska, *Opactwo Reichenau – słynnym ośrodkiem studiów quadrivium w połowie XI wieku*, „Acta Universitatis Lodziensis” 1994, Folia historica 50, s. 19-27.

¹⁰ Katedralna szkoła św. Jakuba specjalizowała się w przedmiotach trivium. Jej najznakomitszym nauczycielem w XI w. był Meinhard, autor listów, w których czerpał z Cicerona i Kwintyliana. Por. F. von Guttenberg, *Das gelehrte Bamberg im 11. Jahrhundert (Meinhard, Frutolf)*, „Fränkische Blätter” 1948, 1, s. 2-3; F. J. Schmale, *Die Bamberger Domschule und das Kloster Michelsberg*, [w:] *Handbuch der bayerischen Geschichte*, red. H. S. Spindler, t. 3, 1, München 1971, s. 127-141.

¹¹ Szkoła klasztorna ukierunkowana była w studiach *quadrivium*, które przeżywały swój rozkwit w czasie pobytu w niej Frutolfa, nauczyciela, bibliotekarza i autora rękopisów. H. Bresslau, analizując atmosferę naukową michelsberskiego skryptorium, użył sformułowania „Bücherfabrik”. Por. H. Bresslau, *Bamberger Studien. II. Die Chroniken des Frutolf von Bamberg und des Ekkehard von Aura*, „Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde” 1896, 21, s. 197-234; zob. także K. Dengler-Schreiber, *Scriptorium*

szczególne tomy tego „Kodeksu” stanowiły jego warsztat pisarski. Niewątpliwie korzystał z czternastego tomu „Kodeksu”, zawierającego 351 folii, powstałego w klasztorze Monte Cassino około 1000 r.¹³, bowiem w nim znajdowały się między innymi rękopisy dzieł Jordanesa: f. 83^v–104^r *De regnorum ac temporum successionem*. Chodzi tutaj o utwór Jordanesa pt. *De summa temporum vel origine actibusque gentis Romanorum* cytowany za wzorem T. Mommsena jako *Romana*; f. 104^r–133^r *De rebus Geticis*.

Z zestawienia fragmentów *Chronicon universale* z odpowiednimi w *Getica* i *Romana* wynika, że Michelsberski kronikarz musiał mieć „pod ręką” rękopis Jordanesa i wykorzystał go w swej „Kronice”. Badając te wpływy należy, zdaniem autorki, wziąć pod uwagę zależności formalno-techniczne i frazeologiczne. Frutolfa i Jordanesa nie łączyła więc ideologiczna wskutek odmiennych poglądów na kwestie merytoryczne dotyczące ich stosunku do samej historii gockiej. Jordanes, jak wiadomo, z pochodzenia Ostrogot, pozostawał w stosunku emocjonalnym do historii swego narodu. *Getica* cechuje bezgraniczna miłość do Gotów, którzy są zawsze sprawiedliwi i zwycięzcy, niezależnie od prawdy historycznej, a jeśli walczą z Rzymianami, dochodzą jedynie swych krzywd. Znając dobrze kraje naddunajskie Jordanes lubił się popisywać swoją wiedzą geograficzną¹⁴. Dla Frutolfa, który tworzył kompilację historii powszechnej, utwory Jordanesa były jednymi z wielu źródeł, z jakich korzystał przy pisaniu swej „Kroniki”. Michelsberski autor lubił także popisywać się swoją erudycją historyczno-geograficzną i dlatego między innymi zamieścił dość dużo szczegółów z historii gockiej, ale bez zbytniej wnikliwości i większego zainteresowania tą problematyką.

Zależność między *Chronicon universale* a *Getica* sprowadzają się do następujących fragmentów, stanowiących dygresje¹⁵ zaopatrzone w tytuły:

¹² und Bibliothek des Klosters Michelsberg in Bamberg. Studien zur Bibliotheksgeschichte, t. 2, red. W. Milde, Graz 1979; W. Gawłowska, *Quae artis liberalis disciplinae undecimo saeculo finiente atque duodecimo aetate ineunte Bambergae creverint*, „Vox Latina” 1988, t. 25, z. 97, s. 359–361.

¹³ „Kodeks bamberski”, o którym była mowa w przyp. 4, liczył 26 tomów. W tomie 14 oprócz dzieł Jordanesa znajdowały się: *Epitome* Aureliusza Wiktora, *Breviarium historiae Romanae* Eutropiusza, *Gesta Francorum* Grzegorza z Tours, *De gestis Longobardorum* Pawła Diakona, *Nativitas et victoria Alexandri Magni regis Leona* z Neapolu, *Collatio Alexandri cum Dindimo*, *Commonitorium Palladii*, *Epistola Alexandri ad Aristotelem de mirabilibus Indiae* i *Historia ecclesiastica gentis Anglorum* Bedy Czcigodnego; por. F. Pfister, *Der Alexanderroman des Archipresbyters Leo*, Heidelberg 1913, s. 3.

¹⁴ Por. M. Manitius, *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters*, t. 3, München 1961, s. 352.

¹⁵ E. Zwolski, *Uwagi o Jordanesie, historyku Gotów*, „Studia Źródłoznawcze” 1968, 13, s. 137–145.

¹⁶ W *Chronicon universale* znajduje się 7 dygresji z tytułami.

*Hystoria Gothorum*¹⁶, *De Amazonibus*¹⁷ i *De origine Hunorum*¹⁸. Głównym źródłem tych trzech ekskursów były właśnie *Getica*.

Przykładem wiernej zależności tekstów w *Hystoria Gothorum* może być poniższe zestawienie fragmentów:

Chron. univ., 119, (59–64) – 120, (1–6): „Claudius Ptholomeus, orbis terrae descriptor egregius, refert in secundo sui operis libro, esse in oceani arctoi salo insulam quandam magnam nomine Scanziam, in modum folii cetri lateribus pandis per longam ductam, quam et Pomponius Mela in maris sinu Codano positam refert, cuius ripas influit oceanus. Haec a fronte posita est Vistulae fluminis, qui Sarmaticis montibus ortis, in conspectu Scanziae septentrionali oceano trisulcus illabitur, Germaniam Scythiamque determinans [...] Nobis enim videtur sol ab imo surgere, illis vero marginem circuire”.

Getica, III (16–21): „De hac etenim in secundo sui operis libro Claudius Ptolomeus, orbis terrae descriptor egregius, meminit dicens: est in Oceani arctoi salo posita insula magna, nomine Scandza, in modum folii cetri lateribus pandis, per longum ducta concludens se. De qua et Pomponius Mela in maris sinu Codano positam refert, cuius ripas influit Oceanus. Haec a fronte posita est Vistulae fluminis, qui Sarmaticis montibus ortus in conspectu Scandzae septentrionali Oceano trisulcus inlabitur, Germaniam Scythiamque disteminans. [...] et quod nobis videtur sol ab imo surgere, illos per terrae marginem dicitur circuire”.

W ekskursie zatytułowanym *De Amazonibus* wykorzystał Frutolf jeszcze utwór Orozjusza pt. *Historiarum adversum paganos libri septem*, (I, 15). Następujący fragment *Chronicon universale* pozostaje w zależności z *Getica*:

Chron. univ. 121 (24–33): „Marpesia, feminarum agmine sumpto, novum genus exercitus duxit in Asiam, diversaue gentes bello superans, alias pace concilians, ad Caucasum montem venit ibique tempus demorans, loco nomen dedit saxum Marpesiae [...] Inde egressae, Etalem transierunt”.

Getica, VII (49–52): „Marpesia vero feminarum agmine sumpta novum genus exercitui duxit in Asiam, diversaue gentes bello superans, alios vero pace concilians, ad Cauchasum venit, ibique certum tempus demorans loci nomen dedit Saxum Marpesiae [...] unde egressi et Alem fluvium”.

W dygresji *De origine Hunorum* Frutolf oparł się całkowicie na utworze *Getica*. Początek tego ekskursu brzmi w tych dwóch źródłach następująco:

Chron. univ., 123 (33–36): „Filimer rex Gothorum, Gadarici Magni filius, qui post egressum eorum de Scanzia insula iam quinto loco tenuit regnum Gotharum, quique terras Scythicas, ut superius dictum est, cum gente sua intravit, quasdam mulieres magas, quas illi nomine aliurunas vocant”.

Getica, XXIV (121): „Filimer rex Gothorum et Gadarici magni filius, qui post egressu Scandzae insulae iam quinto loco tenens principatum Getarum, qui et terras Scythicas cum sua gente introisse superius a nobis dictum est, repperit in populo suo quasdam magas mulieres, quas patrio sermone Haliurunnas is ipse cognominat”.

¹⁶ MGH, SS, VI, s. 119–123.

¹⁷ Tamże, s. 121.

¹⁸ Tamże, s. 123–130.

Z zestawienia fragmentów *Chronicon universale* i *Getica* wynika, że Frutolf dość wiernie przepisywał tekst, nieraz nieznacznie go skracając w myśl zasady „brevitatis” głoszonej w „Kronice”. Opuścił tylko wstęp i opis ziemi z podziałem na trzy części zawarty w *Getica*. Na uwagę zasługują różnice w pisowni niektórych wyrazów. U Frutolfa nazwisko Klaudiusza Ptolemeusza zostało zapisane jako *Claudius Ptholomeus*. Taka forma zachowała się także w *Excerpta Duacensia Chronicon Vedastinum* (z przełomu X i XI w.), w którym są zapożyczenia z *Getica* Jordanesa: „Est, ut Claudius Ptholomeus orbis terrae descriptor”¹⁹. Nazwa wyspy Σκανδία, przekazana przez Ptolemeusza²⁰, w zachowanych źródłach ma różne zlatynizowane formy. Pomponiusz Mela przetłumaczył tę nazwę jako *Scandia*: „super Albim Codanus ingens sinus magnis parvisque insulis refertus est: de Scandia auctor tacet”²¹. U Frutolfa spotykamy konsekwentnie używaną formę *Scanzia*. Ta wersja językowa występuje także w *Chronicon Vedastinum*: „posita insula magna nomine Scanzia in modum folii cetri”²². Natomiast w rękopisie bamberskim *Getica* używa się formy *Scantiae*²³.

Wydaje się, że zbieżność w identycznej wersji tych dwóch nazw nie jest tylko sprawą przypadku. Frutolf mógł znać *Chronicon Vedastinum* i przyjął właśnie taką wersję pisowni. Autor „Kroniki” żył w zakonie św. Wedasta w Atrebie na terenie dzisiejszej Belgii²⁴. O sprawach Gotów pisał na podstawie Jordanesa, Grzegorza z Tours²⁵ i Eutropiusza²⁶. Poza kwestiami gockimi między *Chronicon universale* i *Chronicon Vedastinum* nie dostrzega się zależności językowych i treściowych.

Z dalszej analizy zapożyczeń między *Chronicon universale* a *Getica* wynika, że nawet w bardzo dosłownych wersjach Frutolf przerabia nieco i przystosowuje dany tekst do swych potrzeb. W drugim fragmencie na uwagę zasługuje pisownia *Lampedo*, tylko u Frutolfa. Kronikarz sam zmienia zakończenie *-to* na *-do*, pamiętając, być może, z nauki języka łacińskiego, że końcówki *-do*, *-go*, *-io* są rodzaju żeńskiego. W innych rękopisach *Getica* występuje *Lampeto* lub *Lampeton*²⁷. Również u Marka

¹⁹ MGH, SS, XIII, s. 679 (28).

²⁰ II, 11, 33: αἱ καλούμεναι Σκανδίαι [...] καὶ αὐτὴ Σκανδία.

²¹ III, 6; por. MGH, SS, XIII, s. 679 (30): De qua et Pomponius Mela in maris sinu Codano posita refert, cuius ripas influit Oceanus.

²² Tamże.

²³ Por. MGH, SS, V, 1, s. 58.

²⁴ Edycja tekstu: *Chronicon Vedastinum* (1–899), red. G. Waitz, MGH, SS, XIII, s. 674–709; por. wzmiankę w *Praefatio*: domnus et interventor noster Vedastus (s. 678).

²⁵ Edycja: Gregorius Turonensis, *Historia Francorum*, libri X, red. B. Krusch, MGH, SS, rer. Mer. t. 1, s. 1–264; t. 2, s. 1–537.

²⁶ Eutropius, *Breviarium ab urbe condita*, red. H. Droysen, MGH, AA, II, s. 3–182.

²⁷ Np. w *Codex Cantabrigiensis* i *Beroliniensis*, por. MGH, AA, V, 1, s. 67.

Justyna²⁸ i Pawła Orozjusza²⁹ występuje forma *Lampeto*. W literaturze antycznej, wcześniejszej niż epitome Marka Justyna, spotyka się także formę *Lampedo* (Λαμπεδώ)³⁰.

Na uwagę zasługuje także wyjaśnienie następującego fragmentu, w którym czytamy u Jordanesa: „unde egressi et Alem fluvium”, co u Frutolfa zostało zapisane jako: „Etalem fluvium transierunt”. *Ales* to nazwa rzeki w pobliżu Kolofonu w Jonii, którą wymieniają Pauzanasz³¹ i Tzetzes³². Nazwa błędna *Etalem* powstała wskutek złego odczytania tekstu przez kopistę (połączenie *et* i *Alem*). Czy zmiany tej dokonał sam Frutolf, czy znalazłszy ją w rękopisie bezkrytycznie przepisał, trudno tutaj rozstrzygnąć z braku możliwości konfrontacji rękopisu *Getica* w „Kodeksie Bamberskim” z rękopisem *Chronicon universale* Frutolfa. Forma *Aetalem* spotykana w innych rękopisach, równie błędna, powstała w wyniku poprawienia średniowiecznej ortografii w duchu klasycyzmu.

W trzecim z przytoczonych wcześniej przykładów na uwagę zasługuje słowo *aliurunas* użyte w przekazie Frutolfa, będące odpowiednikiem do *Haliurunnas* Jordanesa. Wersję historyka gockiego podają prawie wszystkie rękopisy³³. Formę *aliurunas* mógł utworzyć kronikarz michelsberski, ponieważ w języku „Kroniki” dostrzega się tendencję do opuszczania *-h* niemego na początku wyrazów.

Zapożyczenia Frutolfa z *Getica* nie sprowadzają się tylko do przepisywania pewnych fragmentów. Czasem kronikarz streszcza je i podaje jakby z własnym komentarzem, na przykład we fragmencie na s. 122 (60–65), czy na s. 123 (9–13).

Frutolf wplata także w relację Jordanesa dodatki wzięte z innych źródeł. Przeprowadza w ten sposób jakby krytykę tych źródeł, porównując je ze sobą, co jest widoczne w różnych fragmentach „Kroniki”³⁴. Na zakończenie relacji historii Hunów i Gotów Frutolf w odautorskiej wypowiedzi powołał się na twórcę *Getica* w następujących słowach: „Haec Iordanis quidam grammaticus, ex eorumdem stirpe Gothorum progenitus, de Getarum origine et Amalorum nobilitate, non omnia quae de eis scribuntur et referuntur, ut

²⁸ II, 4, 12–14.

²⁹ I, 15.

³⁰ A może użycie takiej formy dowodzi istnienia grecozizmów w „Kronice” Frutolfa?

³¹ VII, 5, 10; VIII, 28, 3.

³² Lycophron, 868.

³³ Por. MGH, AA, V, 1, s. 89.

³⁴ Frutolf odwoływał się do werbalnej kwalifikacji znanych mu źródeł stosując ich selekcję, w następujących zwrotach: *ut quidam verius fatentur* (168, 49), *sive ut quidam verius estimant* (162, 60), *cuius opinio varia est* (175, 37), *aliter narrat, ita dicens* (186, 20). Kronikarz używał także sformułowania *dissonantia* i *dissentire* na określenie niezgodności między źródłami w opisach niektórych wydarzeń, np. *hic oritur dissonantia hystoriarum* (46, 11), *haec de dissonantia non solum hystoriographum* (69, 65), *scriptores hystoriarum videntur dissentire* (58, 18).

ipse dicit, complexus, exaravit, sed brevius pro rerum notitia huic opusculo inseruimus” (130, 30–33)).

Zapożyczenia Frutolfa z Jordanesa nie ograniczają się tylko do korzystania z utworu *Getica*. Również drugi jego utwór był używany przez michelsberskiego kronikarza do przedstawienia dziejów Żydów, Asyryjczyków, Medów, Persów, Ateńczyków, Spartan i Rzymian. Na równi więc z utworami Hieronima, Orozjusza, Bedy i Józefa Flawiusza *Romana* było jednym z głównych źródeł służących do relacji historii powszechnej.

Najwięcej zależności frazeologicznych od *Romana* Jordanesa można dostrzec w legendach o założeniu Rzymu, o czym świadczy poniższe zestawienie fragmentów:

Chron. univ. 44, 51–53: „Genuit autem Lavinia filium post mortem Aeneae, quem Postumum Aeneam vocavit, qui etiam Silvius dictus est, ut quidam dicunt quia Lavinia, metuens invidiam Ascanii, clam eum in silva genuit et nutrit”.

Romana 39, 5: „qui idcirco Silvius dictus est, quia Lavinia post mortem Aeneae, timens invidiam Ascanii, clam eum in silva generavit”.

Frutolf nie powołuje się tutaj wprost na Jordanesa lecz podkreśla tylko w odautorskiej wypowiedzi: „ut quidam dicunt” (*Chron. univ.*, 44, 51–53). Michelsberski kronikarz stosuje także inną metodę: w relację Izydora, Bedy i Hieronima włącza jedno zdanie Jordanesa: „ergo inter Tarquinii mortem annitente regina substitutus in locum regis quasi in tempus regnum dolo partum sic egit industriae, ut iure adeptus videretur” (*Romana*, 101, 30), które w jego przekazie przyjmuje nieco przerobioną, następującą formę: „Nam post mortem Tarquinii, annitente regina, subrogatus in locum regis quasi ad tempus, regnum dolo partum sic amministravit industriae, ut iure adeptus videretur” (54, 44). Z *Romana* korzystał Frutolf tylko w partiach omawiających najdawniejsze dzieje świata. W odniesieniu do historii rzymskiej używał tego utworu w relacji wydarzeń do czasu panowania Tarkwiniusza i Horacjusza Koklesa.

Z analizy porównawczej *Chronicon universale* z *Getica* i *Romana* wynika, że michelsberski kronikarz pewne analogie i wyrażenia przejął dosłownie, inne mniej lub więcej streścił swoimi słowami, albo wybranymi z kontekstu Jordanesa, drugie zaś rozbudował relacjami z innych źródeł.

Wanda AMARANTIDOU

DIE BEMERKUNGEN ÜBER DIE ABHÄNGIGKEITEN ZWISCHEN *CHRONICON UNIVERSALE* VON FRUTOLF AUS MICHELBERG UND *GETICA* UND *ROMANA* VON JORDANES

(Zusammenfassung)

In der Einleitung analysiert die Autorin kurz *Chronicon universale* und stellt den Inhalt vom so genannten Bamberger Gesetzbuch dar, das von Frutolf aus Michelsberg benutzte Hauptquellen faßt. Dann stellt sie die Fragmente vom Text *Chronicon universale* und *Getica* von Jordanes nebeneinander. Aus diesem Vergleich ergibt es sich, daß Frutolf ziemlich sinntreu den Text adaptiert hat, und ihn mehrmals im Sinne der Regel „brevitatis“, die in seiner Chronik verkündet wurde, verkürzt hat. Eine Aufmerksamkeit verdienen auch die Unterschiede in der Schreibung von verschiedenen Worten, z.B. *Scanzia*, *Lampedo*, *Etalem* (also et Alem), *Aliiurunas*. Die meisten phraseologischen Abhängigkeiten von Jordanes'es *Romana* kann man in den Sagen über die Gründung von Rom wahrnehmen. Eine vergleichende Analyse von *Chronicon universale* mit *Getica* und *Romana* dokumentiert uns das, daß der Michelsberger Chronist manche Analogien und Ausdrücke wörtlich übernommen hat, und andere weniger oder mehr mit eigenen Worten oder mit den aus Jordanes'es Kontext ausgewählten Worten zusammengefaßt hat; weiter dagegen hat er mit den Berichten von anderen Quellen erweitert.